

ראיון עם הפסיכולוגית קרין בן-ארי סמירה עם צאת ספרה "האב הסמוי מעין - על הנכחת האב בשיח הפסיכואנליטי", בהוצאת רסלינג, 2015

ראיינה וכתבה: צילה טנא

ד"ר קרין בן-ארי סמירה היא פסיכולוגית קלינית ופסיכואנליטיקאית מנחה בחברה הפסיכואנליטית בישראל, מדריכה במרכז ויניקוט בישראל; מדריכה וחברת הצוות המוביל את התוכנית ללימודי פסיכותרפיה פסיכואנליטית בחוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת חיפה; עוסקת בפסיכותרפיה, בפסיכואנליזה ובהדרכה בקליניקה פרטית בחיפה.

על אותו פער שתיארתי, שהנו הדלק לכתובת הספר. במובן מסוים אבי הקדים את דורו לפני יותר מחצי מאה. אף כי היה המפרנס היחיד ואמי עקרת הבית והאחראית על גידול הילדים, הוא היה נוכח בחיי מתחילתם. האבהות הייתה חלק מזהותו כאדם וכגבר, אני חושבת שהוא אהב להיות הורה, ובהחלטות המקצועיות שקיבל בחייו הביא בחשבון את מקום המשפחה. אך טבעי היה בעיני לחשוב שהאב הוא הורה משפיע הנוכח גם בחוויות חושיות ולא-מילוליות, ושהשפעתו לאו דווקא מצטמצמת לרבדים נפשיים אינסטרומנטליים ומעשיים (שאותם מייצגים לאבות באופן מסורתי), או לאזורי נפש מאוחרים יותר התפתחותיים הקשורים בעניינים אדיפליים. גם כפסיכולוגית לא הטרידה אותי השאלה מתי נוכחותי הטיפולית היא אמהית ומתי היא מדמה החזקה אבהית או עירוב רב שכבתי ומורכב של שניהם. עבורי, ואולי אינני יוצאת דופן בכלל, תחושות חרישיות של "היות" (being) עם המטופל בקליניקה נקשרות אסוציאטיבית ברגעים שונים עם שני ההורים, וכשפגשתי בקליניקה מטופלים שהיו הורים, לא התקשיתי לראות שהכלה או קבלה אמפתית אינן דווקא איכויות המייחדות אמהות, אלא נוכחות רגשית-הורית אשר לרגעים היא זמינה ולרגעים לא - לאמהות ואבות גם יחד. אך רק בשנים האחרונות, שבהן חזרתי מחדש לשאלות יסודיות כגון איך מתרחשת ההתפתחות הנפשית וכיצד מתעצבת עצמותו של היחיד, התעוררה בי השערה שמצאתי לה הד בקרב חברי האנליטיקאים, כי האב שנזנח כאובייקט פנימי ראשוני וכאדם בשיח שלנו על נפשנו ונפש המטופלים אינו חסר רק לי אישית, אלא חסר בכלל. כך התחלתי לחפש אחריו קלינית ומושגית.

בעת כתיבת הדוקטורט, שהיה המצע לספר, הלכתי אל כתיב העת הפסיכואנליטיים המרכזיים (דוגמת The International Journal of Psychoanalysis), ובמבט מרפרף על תיאורי המקרים המתפרסמים בהם התרשמתי שהם כמעט נעדרים התייחסות אל האב ואל השפעותיו בינקות. התיאוריה מכירה בהשפעות המזיקות של חסרון האב בחיי ילדיו, ומתייחסת ל"רעב לאב" ולהשפעותיו המזיקות לאורך החיים, אך אין היא מאזינה להדי נוכחותו כשהוא קיים לצד האם. פנטזיות ראשוניות בנוגע לדמות

בראשית דבריך בספר את מצינת כי ה"לקונה" בהתייחסות לאב בספרות המקצועית הפסיכואנליטית אינה נובעת מגורמים מדעיים רציונליים בלבד, אלא מקורה גם בהשקפות עולם סובייקטיביות, בהכחשות ובמיתוסים; ואני שואלת - הצורך הזה שלך למלא את החסר, לסגור את ה"לקונה" ולגלות את האב הסמוי מן העין - מאין הוא בא?

כשאני כותבת על ה"לקונה" של האב בטקסטים הפסיכואנליטיים אני מאירה ומבליטה בספרי חסר מושגי מטריד המעסיק אותי מזה שנים כפסיכולוגית וכאנליטיקאית. מה עוד פוגש התינוק - אני מתעקשת לשאול - חוץ מגופה של אמו ומנפשה? מה הוא חווה, מה נרשם בו חרישית ממפגשיו הראשוניים עם אביו? ומה עובר על האב החדש, הנרגש, במפגש הראשוני עם תינוקו? האם יש לנו כמטפלים שפה מושגית שגורה מספיק לחשוב או לחלום את המפגש הזה בין האב לתינוקו? האם הכרנו בתוך עצמנו את הדי סביבת האב הראשונית, כך שנוכל להאזין לאופני התרחשותה בחדר הטיפולים?

נדמה לי שנדרשו לי זמן וניסיון טיפולי כדי לזהות ולנסח לעצמי (קודם כול) שכאשר מטופלים פורשים בטיפול חוויות או כמיהות ינקותיות, וכשהם משחזרים בקשרים האינטימיים שלהם כבוגרים אלמנטים רגרסיביים באופיים - הם לא בהכרח משחזרים ביחסי האובייקט הללו דפוסים הקשורים רק או בעיקר ביחסיהם עם דמות האם. את החופש הזה, לחשוב באופן פתוח יותר על ההשפעות המוקדמות והלא מודעות של שני ההורים עלינו כבוגרים, קיבלתי בבית הורי. הכרתי מקרוב נוכחות אבהית שקטה ונוסכת ביטחון ומחוות לא-מילוליות של אבא: מבט עיניים מלווה, חיוך, צלילים וקולות שאת עקבותיהם חזרתי ומצאתי בתוך האמהות הקרובה לילדי. וכך מצאתי עצמי בדיסוננס צורם בין שפת הורי, שהאב הוא חלק טבעי ממנה, לבין "שפת האם" המקצועית שלי - כמי שהתחנכה על ברכי התיאוריות ה"אמהיות" של יחסי אובייקט על זרמיהן השונים (כפי שנוסחו על ידי קליין, ויניקוט, גאנטריפ, ביון ואחרים). בתיאוריות הללו האב הנו ישות סמויה מעין וקולו לא נשמע. אנסה לספר לך מעט יותר

גם אם מגעו הישיר עם הילדים היה מורגש פחות, והנשים הן שגידלו אותם.

מלאני קליין ודונלד ויניקוט - שהיו כותבים מרכזיים ומעצבי גישות בתיאוריות יחסי אובייקט - זיהו את החורים בהמשגתו של פרויד. כל אחד מהם באופן ייחודי לו וממניעים מורכבים נוספים (מקצועיים, סביבתיים ואישיים-רגשיים), כפי שאני מתארת בספר, הבליט את מקום האם והשפעותיה בינקות, וטוב שכך עשו, משום שהיא הייתה בצל. אך בעיני, כפי שקורה לעתים כאשר מתקנים הטיות, המטוטלת נטתה מדי לצד הנגדי, ושוב נוצר חוסר איזון. קליין הותירה עמימות מושגית בשאלה איך נרקם היחס לאובייקט האבהי בתחילת החיים, ולוויניקוט היה רק מעט לומר על אבות בינקות, ונדמה כי הם עוררו בו התנגדות סמויה ולעתים ביקורתיות מפורשת.

וכך נדחקו האב והקשר הראשוני איתו לשולי התיאוריה, והוא כאילו הסתפק במקומו החלקי. בינתיים, תרבות החיים בחברה המערבית השתנתה ללא הכר. אם בשנות החמישים של המאה ה-20 היה התא המשפחתי הטיפוסי מורכב מהאב (המפרנס), מהאם (עקרת הבית) ומשני ילדים (בממוצע), הרי שהעת הזו מתאפיינת בשיעור ניכר של משפחות שבהן שני ההורים עובדים, שבהן ההורים מתקמים ומגדירים ביניהם את אחריותם לגידול הילדים וזה לזה, ואת מידת מעורבותם בבית; שלא לדבר על צורות יצירתיות של משפחות מורכבות ואלטרנטיביות (מבחירה או מנסיבות החיים) ומשפחות חד-הוריות הפתוחות גם בפני

אבות. כל אלו, לצד תביעתן של נשים ליתר ביטוי עצמי ועצמאות, אפשרו לאבות להיות מעורבים יותר בהיריון, בלידה, להיכנס לחדר הילדים ולפגוש את תינוקם הממשי מיום היוולדו. האב הצעיר בן זמננו יכול להשתחרר מן המשבצת הסמכותית של ה-Pater Familias, לחפש את זהותו האבהית בהתאם ליכולתו הרגשית ולמי שהוא מצפה מעצמו להיות, לאו דווקא על פי הציפיות "מבחוץ". הדמוקרטיזציה הזו של המבנים המשפחתיים מציבה בעיני הדדמנויות חדשות לשני ההורים בחיים הממשיים, וגם להמשגה הפסיכואנליטית כפרדיגמת שיח חשובה ביותר. ואולם התיאוריה מתפתחת כנראה בקצב איטי יותר מן החיים עצמם. במרבית הטקסטים בני זמננו שבחנתי מקרוב, ושנכתבו על ידי תיאורטיקנים מוכרים ומרכזיים כמו מלצר, בריטון, אודן, בולאס ואחרים, עדיין נשמרים עקבות הפיצולים המסורתיים: בין תפיסת האישה-האם כרכה ונענית לבין תפיסת הגבר-האב כנושא את קול ה"לא", דבר המבטא תפיסה מגדרית שמרנית ובינארית; ובין עדינות ורכותו של התינוק לבין קשיותו הגברית של האב, תפיסה המדגישה את המרחק שבין האב לתינוק. כאילו האב מקובע בלא-מודע התיאורטי (העמיד לשינויים) ממש כמו איבר מינו בעת זקפה - אולי כמרשים אך גם כקשה. וכך השיח המושגי גם היום לא מביא בחשבון דיו את האב כהורה-שותף מעורב רגשית ובעל השפעה בינקות, גם אם אינו ההורה המגדל העיקרי.

האב אצל מטופלים בוגרים כמעט לא נזכרות, אין בלקסיקון שלנו מחשבה על הרסיה אל אב ראשוני וארכאי, ומתקבל הרושם שדמות האב בינקות נותרת מהות כללית ועמומה, לא מפותחת מושגית, ולכן גם לא מפוענחת דיה בקליניקה בכלל ועל הספה הטיפולית בפרט. את החסר הזה ביקשתי למלא.

את מתארת את התנודות בתיאור מקומו של האב בספרות הפסיכואנליטית כ"משחק נדנדה" שבו כאשר דמות האב עולה מעלה, דמות האם יורדת מטה, ללא יכולת להכיל בצורה מאוזנת את מקומם במשולש אב-אם-ילד. כך - אחרי הדגש

על האב בתיאוריית פרויד, נעשה מעבר אל האם בתיאוריית יחסי האובייקט, ואז - מתרחשת חזרה אל האב בעקבות פיתוח פסיכולוגיית ה"אני", אך זו מתפוגגת שוב די מהר, בעיקר בתיאוריות הפסיכואנליטיות האנגלו-סקסיות העכשוויות.

דברייך אלה פוגשים אותי לאחר קריאה בשני ספרים שונים מאוד ורחוקים זה מזה במקום ובזמן. בשניהם נראה כאילו הסיכוי היחיד של האב לתפקד כהורה מותנה בהיעדרה המוחלט של האם. כך, בספרה של ג'ומפה להירי, "הבקעה", האב (החורה) הוא זה שממלא במסירות ובטוטליות את תפקיד האם והאב כאחד עם נטישתה המוחלטת של האם הביולוגית, ובספרו של אמיטי גייג' "שרודר", האב המרגיש "מחוק נפשית ומרוקן מכל משמעות" עם הרחקתה של בתו ממנו בתהליך גירושין קשה חוטף את בתו ויוצא עמה למסע אשר רק באמצעותו יזכה לממש את אבהותו.

האם התנועה הזאת, המתקיימת בספרות התיאורטית ומוצאת ביטוי, לפעמים עז, בספרות היפה ובסיפורי חיים, קשורה לבלעדיות כלשהי המתקיימת משום מה ביחסי הורה-ילד, כך שדיאדה אחת, אם-ילד, מקבלת בדרך כלל דומיננטיות והאחרת, זאת של האב-ילד, נאלצת להילחם על קיומה?

בהחלט. שתי הדוגמאות היפות שאת מביאה מן הפרוזה מדגימות היטב את הנטייה שאני מזהירה מפניה, שעדיין קיימת בעיסוק הפסיכואנליטי בהורים. התיאוריה נוטה לשיח מפוצל שאינו מאפשר האזנה לאפשרות קיומן הבזמני של שתי הדיאדות במגרש המשחקים המשפחתי: זו הנרקמת עם האם וזו הנרקמת עם האב. כל דיאדה, אני טוענת, מתהווה ומתפתחת בדרכה היא, על גוניה הייחודיים ומקצביה האישיים, אך גם מושפעת מרעותה ומשפיעה עליה באופן יומיומי ואינטראקטיבי. כשפרויד החל לפתח את החשיבה הפסיכואנליטית, שהייתה פורצת דרך ומהפכנית לזמנה, הוא הדגיש מאוד את השפעות האב על עיצוב הנפש, ומחשבותיו על האמהות חלקיות יותר ומפוזרות לאורך כתביו, כאילו היא ברקע של המשגתו ולא במרכזה. תפיסתו השתלבה בנורמות של התרבות המשפחתית האירופית של סוף המאה ה-19 שבה האב המפרנס (provider) נחשב גם למי שקובע את הערכים והנורמות עבור ילדיו ואשתו,

אם נחזור לשתי הדוגמאות שהבאת מן הספרות היפה, נדמה לי שהן מדגימות את מה שאני מבקשת להגיד מושגית - את הסכנה בהמשך היצמדותנו כאנשי מקצוע לפרדיגמה האמהית ואת נטייתה לטוטליות. לפרדיגמות בכלל - לאו דווקא זו של תיאוריות יחסי אובייקט הפסיכואנליטיות - יש נטייה לשמר את עצמן. כך לימד אותנו תומס קון בספרו המעניין על מהפכות מדעיות. פרדיגמות שיח מתחילות מתוך צורך לתאר, להסביר, לעשות טוב, אך עם הזמן הן עשויות להפוך קנאיות. הן שואפות למיסוד האמת שלהן, מכתיבות היררכיה ומיד מציגות התנגדות לכל מה שסותר אותן. בדיון שאני מנסה לערוך בעניין האב אני מאזינה להתנגדויות הגלויות והסמויות לתת לו מקום כהורה מראשית החיים ולהתבונן באופן דינמי ומורכב בקשר איתו ובהשפעותיו. אני גם ערה לכך שבמציאות לא תמיד קל לאב למצוא את מקומו. המרחב האבהי בתוך המשפחה, כך למדתי מניסיוני ומן הקליניקה, לא תמיד מתהווה בקלות. בין האינטרסים של התינוק שאך נולד, ושהאב רוצה להיות מותאם אליו, לאלו של האם היולדת ומיניקה, שהאב מבקש להתחשב בה, אולי אין זה פשוט לו כאדם לנווט את קשריו ולדעת מה הוא רוצה ומרגיש ואיך לממש את אבהותו. אך בעיני אין צורך "להרוג" את האם (המושגית או הממשית) או לחטוף את הילדים ולברוח הרחק מתחומי השפעתה כדי לפנות מקום לאבהות ולאפשר לקשר עם הילדים להתפתח באופן טבעי, מראשית החיים ובהמשכם.

ובהמשך לשאלתי הקודמת - את נסמכת בספרך על כך שסטון ראה את התינוק האנושי כמי שמסוגל ליצירת כמה וכמה קשרים בו-זמנית ותיאר מגעים טריאדיים ולא רק דיאדיים בתקשורת הורה-ילד, אך האם יכולת אלה של התינוק אינן מותנות במידה רבה ביכולתה של "הדמות המטפלת" לשחרר את הילד לקשרים נוספים או באופיו של הקשר הזוגי בין ההורים שעשו לקדם או לעכב הרחבה של הקשרים הראשוניים של הילד?

אני חושבת ששאלתך טומנת בחובה כמה היבטים חשובים, שכולם יחד משפיעים על היחסים הנרקמים בין התינוק והוריו. ההיבט הראשון נוגע לתינוק עצמו ולדיון הקיים משחר ימי הפסיכולוגיה על האופן שבו פוגש הפוטנציאל המולד את מציאות החיים וההתנסות. נדמה לי שסטון וקבוצת החוקרים ההתפתחותיים שהתגבשו סביבו מפוגגים קודם כול דעה מוצקה שהייתה מקובלת לאורך השנים (אפשר להעז ולומר שהם מפוגגים מיתוס), ולפיה תינוקות מסוגלים להתייחס לאובייקט אחד בלבד (חפץ או אדם). בהתאם להנחה זו נטו לראות תינוקות כמי שמסוגלים לקיים אינטראקציה או עם אמם או עם אביהם (אינטראקציה דיאדית בבסיסה). את המחסום הזה סטרן וכותבים אחרים מפוגגים. מאחר שתינוקות גדלים בדרך כלל בסביבת אנשים אחדים (אב, אם, אחים, סבים, מטפלים או מטפלות), מבהיר סטרן באופן די משכנע, הם מסתגלים אליה באופן ראשוני וטבעי וחשים בה בנוח, ויש להם מוכנות אבולוציונית מולדת להתמודד עם מגוון דמויות מטפלות. כל הדפוסים המשולשים הראשוניים של קשר החוזרים על עצמם יוצרים בנפש ייצוגים תשתיתיים

לאופן שבו שלושה אנשים יכולים להיות במגע ובקשר. ההבנה של סטרן שהאינטרסובייקטיביות של התינוק ביחסיו עם סביבתו המגדלת עשויה להיות באופייה טריאדית או מרובה היא פורצת דרך ומפנה את מבטנו גם אל ההורים כסובייקטים. תפיסה עדכנית זו מניחה בפנינו כפסיכולוגים את האפשרות ואת האחריות להאזין לשני ההורים, למערך הייצוגים הפנימיים וההזדהויות הלא מודעות של כל אחד מהם ולקשר ביניהם, ולבחון את השאלה עד כמה קיימות בתוכם האפשרות והרשות להניח לתינוקם ליהנות מקשר עם שניהם. אני נוגעת בסוגיות הללו לאורך הספר, כשאני מאזינה מתוך הטקסטים ותיאורי המקרים המוצגים בהם ליחסים בין ההורים ("הצלע אב-אם" במשולש המציאותי והתוך-נפשי), ולאופן שבו הם משפיעים על התקמות האב ועל אבהותו. זוהי סוגיה מורכבת שאותה אנו פוגשים בעוצמה בחיים עצמם ובחדר הטיפולים.

אכן, לא פעם "הדמות המטפלת" העיקרית, שבמשפחות רבות הנה עדיין האם, עשויה להצמיד את התינוק אליה, אם מתוך חרדות וצורכי התלות של עצמה ואם מתוך תסכולים ו"חשבונות" שיש לה עם בן זוגה. במקרים אלו רמת בשלותו הרגשית של האב, כמיהתו לקשר עם תינוקו ונכונותו להכיל את מורכבות הסיטואציה המשפחתית מבלי לסגת ולוותר על הקשר הייחודי לו עם ילדיו היא קריטית ביותר לתינוק ולקשריו העתידיים. ואולם גם האב - שהוא נושא ספרי - מביא מטענים משלו למפגש עם תינוקו ועם האם, בין שהוא שותף מעורב בגידול הילדים ובין שהוא הורה או שחקן משני במשפחה. הדיאדה עם האב מתהווה ונרקמת גם כשאין הוא שותף מלא כהורה (ומגיע בערבים, למשל), והדיה נרשמים במרקם הנפשי של הילד גם אם אינם רציפים. גם האב עצמו עשוי להיות תלתי ונצמד במגעיו עם התינוק כשהוא מחזיקו בזרועותיו, להתחרות על אהבתו, לקנא בבת זוגו ובאינטימיות שלה עם התינוק ולהעביר לדור ההמשך את אכזבותיו מזוגיותו באופן לא מודע וסמוי או בדרכים גלויות. במבט שטחי היינו אומרים שהוא ממלא את "תפקידו" כמפוגג הדיאדה אם-תינוק/ילד, שזה התפקיד המסורתי שיעדה לו התיאוריה עוד משנות ה-70 של המאה הקודמת. במחשבה שנייה נוכל לראות שהוא מבלבל את ילדו. לכן אני חוזרת ומציעה: אולי זה מכבר הגיע הזמן להסתקן ולחקור מתוך עניין והתמסרות את הגישה וההתנהלות האבהיות מבראשית. הבה נצא משבלונת השיח על "תפקיד" האם והאב כאילו מדובר במבנים קבועים ויציבים, ונאזין למי שהם כבני אדם וכהורים. שיח פסיכואנליטי כזה יאפשר להבין טוב יותר גם את אופי קשריו של הרך הנולד והילד שידגל להיות עם סביבתו: איך נרשמות בתוכו תמונות הקשר בין הוריו ברגעים שונים, ואיך נרקמת בנפשו המטריצה הפנימית של יחסי אובייקט דיאדיים וטריאדיים.

לטענתך, תפיסת האב בספרות המקצועית היא חלקית ועוברת תמיד דרך הציפיות ממנו כ"גבר" (ולא כ"אב") - כמווסת תקופנות וכגשר לעולם המציאות. עם זאת, אין ספק שתפיסת האם בספרות המקצועית רחוקה מלהיות שלמה, והיא נחקרת כמעט תמיד דרך הציפיות ממנה כ"אם" (ולא כ"אישה"). כלומר דרך הקשר שלה עם תינוקה,

ותוך התעלמות מנשיותה, ממיניותה ומצרכיה כאדם המחפש ההשמה עצמית.

תפיסות דיכוטומיות אלה - מה מקורן?

אתחיל מסוף דבריך הנוגעים לאישה-האם ואחר כך אחזור לאב - שהוא מושא חקירת. עוד בשנות ה-70 עלתה הטענה מצד כותבות מעניינות (כמו ג'ודית מיטשל ואחרות) שהפסיכואנליזה מגלה יחס שמרני כלפי נשים ואמהות, ומתעלמת מהתחזקות, משום שעקרונותיה התעצבו בתוך החברה המערבית הפטריארכלית, הנשלטת על ידי גברים. אמנם המשגת האם רחוקה מלהיות שלמה גם היום, ואולם אפשר לזהות את המאמץ שמשקיעות אנליטיקאיות בנות זמננו לפוגג דעות קדומות מושגיות בנוגע אליה (ראו ספרה המקיף של ענת פלג-הקר "מאי-מהות לאימהות" [2005], שבו היא מנכיחה את האם כסובייקט ודנה ביחס הפסיכואנליטי המורכב כלפיה). זויות הראייה של האם נבחנת מחדש בספרות המקצועית העכשווית סביב נושאים כמו זהותה האישית, תפיסתה המגדרית וההיבטים הסובייקטיביים של מיניותה ואמהותה.

המבט שלי על האב מנסה לחלץ גם אותו מתבניות מגדריות קפואות ומציפיות כובלות ממנו כ"גבר". בעיני, הנטייה להבליט את כוחו הגברי של האב וקשיותו בחלק מהטקסטים הפסיכואנליטיים המוכרים והידועים מהווה הצדקה סמויה לטענה העולה מהם שלפיה בתקופה העדינה של ראשית החיים האב די תלוי באם לתיווך נוכחותו, ומוטל ספק מוצהר או מובלע במסוגלותו לנהל את עצמו ואת הורותו.

דמות האב המושגי, כך מצאתי לא פעם, רחוקה משקעים רגשיים לא מודעים ועמדות העברתיות ומוטות כלפי גברים ואבות. לכן היא עמידה בפני שינויים אפילו בעת הנוכחית, כשתפיסת הגברים את גבריותם די התפתחה והתרככה. התרכזות היתר בממד הגברי כאילו הוא הציר הנפשי המרכזי המנהל את האב ואת הורותו נטועה לדעתי בתפיסות מוקדמות של האדיפליות הן אצל פרויד והן בתיאוריות יחסי אובייקט. האב שילם מחיר המשגתי ורגשי כבד על מקומו החד משמעי בהיסטוריה של התרבות המשפחתית כמי שנושא את הפאלוס, ועל הגדרתו כמי שקובע (בפועל) את החוק והסדר במשפחה. לאורך קריאתי בטקסטים מגישות יחסי אובייקט, גם עכשוויים, הראיתי איך האב קופא בסד ההתייחסות המצומצמת אליו דרך הפין, הפאלוס והאדיפליות, ויותר מכך הוא קופא כסובייקט. באופן עקבי למדי מצאתי שהאבהות עדיין מוגדרת עבור האב מבחוץ: דרך התפקידים שהוא מצופה למלא במשפחה, בעיקר כגבר, ודרך דיונים בפונקציות הסמליות האבהיות כמטפורות גבריות. הסתכלות כזו מחמיצה את האב כאדם מתלבט, הנע במרחב ביניים לא "טיפוסי" ומכוון מטרה. כך האב מורחק מן השיח על תקופת הניקות דרך הכחשת ההיבטים המזדהים, הקשובים, המתמזגים, המתלבטים, הפרדוקסליים, המגוונים והיצירתיים שעשויים לאפיין אותו כיחיד, כל אב בדרכו. אבהות וגבריות אינן מילים נרדפות, אף כי קיימים ביניהן ממשקים וזיקות מעניינות (ולפעמים מתנגשות), ובפרק האחרון בספר אני מתארת בהרחבה את האבהיות כתפיסה עצמית מורכבת, ומנסה לפוגג מיתוסים כלפי הגברים כהורים.

האבות הצעירים שהכרתי סביבי - אלו המטיילים עם התינוק

במנשא כשהוא קשור קרוב לגופם, אלו הטרודים בפרנסה אך ממהרים לפגוש את התינוק לפני שנתו, מגרגרים איתו קולות משונים של הנאה מן המגע והקרבה, ואלו החולקים יותר את הטיפול היומיומי בתינוק או בילד עם האם (או הורה נוסף) - כבר זיהו את הפוטנציאל החווייתי המתקן הטמון בהורות מעורבת רגשית. אולי מתוך כך נכנסו חלקם לחדר הלידה ולחדר התינוקות די בטבעיות, אף שאבותיהם בדור הקודם רחקו משם, הסתפקו בתפקידם כמפרנסים וכמייצגי המציאות שמחוץ לבית או חיכו עד שהילדים יגדלו כדי להתקרר אליהם.

האם התעצמות התופעה החדשה יחסית של הורות של אבות הומוסקסואלים תורמת, להערכתך, לחיזוק התפיסה לגבי מקומו הראשוני הטבעי של האב בדיאדה הורה-ילד (בלשונוך: "נתיב האב") או להיפך, מעצימה דעות קדומות מן העבר לגבי ההיבטים הנשיים אצל אבות המתעקשים על מימוש אבהותם?

את מעוררת שאלה הנוגעת לאבות אשר, בעיני, מממשים בטבעיות את הורותם מתוך היבטים נשיים וגבריים גם יחד הקיימים בכולנו - אמהות ואבות, הטרנסקסואלים והומוסקסואלים. גם אבות הומוסקסואלים אינם משתייכים לקטגוריה אחידה והומוגנית. כל אחד מהם מממש את הורותו בדרכו, ונתיב אבהותו נסלל ומושפע מהזדהויות מגוונות, לא דווקא נשיות, וממשא ומתן פנימי עם היבטים נפשיים וסביבתיים מרובים. וכשהוא פוגש את תינוקו הממשי במציאות, בין אם מדובר בתינוק או בתינוקת, כמו כל אב הוא עשוי לחוות את עצמו ברגעים מסוימים בדיאדה ביניהם כאמו מול התינוק שהיה הוא בינקותו, כאביו מולו, כעצמו התינוק או הילד מול כל אחד מהוריו בנפרד או שניהם יחד כזוג.

לצערי, כפי שגם את אומרת, הומופוביה ודעות קדומות כלפי הומוסקסואלים אינן נחלת העבר בלבד, למרות תהליכי הליברליזציה בתרבות המערבית בת זמננו. לשמחתי, אני יכולה לספר שאבות הומוסקסואלים שהכרתי מקרוב בסביבתי האישית ובקליניקה לימדו אותי שיעורים מרגשים על מהי הורות בנסיבות חיים מורכבות.

לסיכום, ספרה של קרין בן-ארי סמירה הנו רחב יריעה, מעמיק ואנליטי, כתוב בשפה עשירה אך בהירה מאוד ומובנת, ומשלב בתוכו סקירה ממצה של תיאוריות ועולמות ידע נרחבים עם חקירה עצמית רפלקטיבית אמיצה.

הספר נותן מקום לפרשנויות ולהסתכלויות חדשות ולנקודות מבט סובייקטיביות גם על מה שכבר נתפס כביכול כמפורש וידוע. קשה שלא להתרשם מן התעוזה של הכותבת לדבוק בניתוח חדשני וביקורתי של התיאוריות הקיימות, לפרק ודאוויות מקובלות ודיכוטומיות מושרשות ולחפש בדרך זאת הסברים חדשים לתופעות מהותיות כל כך בחיינו כמו אמהות ואבהות. ואסיים בציטוט מדבריה של הכותבת המדבר בעד עצמו: "ולמרות הפן הביקורתי הגלום בקריאה, היא גם מעשה אהבה בעיניי. היא מבטאת את אהבתי לספרות ולפסיכואנליזה, את משיכתי לנפתולי ההורות וקסמה ואת אהבתי לאבי."

